

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ОБДАРОВАНИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗНАКОВОЮ СИСТЕМОЮ НА ОБРАЗНІЙ ОСНОВІ

А *Описана система роботи з обдарованими дітьми в умовах суспільних дошкільних навчальних закладів. Розповідається про умови створення розвивального середовища, яке сприятиме особистісному розвитку обдарованої дитини. Відмічена необхідність упровадження програм розвитку соціально-емоційної сфери, спрямованості і системи цінностей, які створюють основу становлення духовності особистості обдарованої дитини.*

Ключові слова: обдарованість, мультисенсорний підхід у навчанні, розвивальне предметне середовище, мультисенсорне середовище.

Актуальність проблеми. На початку 70-х років ХХ століття американський дослідник Р. У. Сперрі відкрив наявність міжпівкульної функціональної асиметрії мозку. Доведено, що тільки при активній взаємодії обох півкуль, обох типів мислення можливі і успішне засвоєння досвіду, і гармонійний розвиток особистості.

Обдаровані діти дошкільного віку рано починають цікавитися різними знаковими системами й особливо буквеними знаками. Як відомо, буква, цифра – це знакова система, і тому їхнє засвоєння адресоване в основному лівій півкулі. Саме тому ми і включили в процес засвоєння знакової системи образні форми мислення.

Розвивальний ефект навчання дошкільників бачимо в плані розвитку уяви і дитячої творчості, а не просто в плані оволодіння дітьми операціональною діяльністю – читанням буквених знаків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботах А. В. Запорожця, Л. А. Венгера, В. В. Давидова, Н. Г. Салмінної були проаналізовані шляхи освоєння дітьми різних видів знакових засобів, їхнє місце в розумовому розвитку дитини, можливості підвищення рівня розумового розвитку за рахунок засвоєння дітьми дій зі знаками [1].

Вивчення ролі знакових систем у пізнавальному розвитку дітей проводилося Л. А. Венгером. Основними засобами мислення, що дитина опановує в дошкільному віці, є сенсорні еталони, символи і знаки, які опосередковують образний характер знань. У цей період пробуджуються потенційні здібності дітей до моделювання: від побудови і використання реальних моделей до побудови і використання їх у «думці».

Актуальність питання про створення методик ознайомлення дошкільників з буквеними знаками на образній основі розкрила І. І. Карабаєва [2]. Вона наголосила на тому, що дорослі, користуючись інтересом дітей до букв, намагаються посилити роль інтелектуалізації процесу виховання і підмінюють гру – провідний вид діяльності дошкільників – навчальною діяльністю.

Мета статті – описати систему щодо ознайомлення обдарованих дошкільників із знаковою системою на образній основі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвивальний ефект навчання дошкільників бачимо в плані розвитку уяви та дитячої творчості, а не просто в плані оволодіння дітьми операціональною діяльністю – читанням буквених знаків.

В основу нашої методики покладено такі методичні принципи:

– принцип цілісності: відмова від розкладки навчального

матеріалу (у розробленому посібнику діти не читатимуть окремі склади, а читатимуть цілими словами від маленьких двобуквених до великих);

– уся ситуація дії з буквами перед дитиною виступає загалом.

Як засіб активізації уяви, виступає робота з віршем про букву. Працюючи з віршованим текстом, дорослі викликають у дитини бажання поспілкуватися за його змістом, вивчити й відтворити вірш під час наступної зустрічі, а головне – уявити події, про які йдеться в тексті, і зобразити їх на малюнку. Тим самим створюємо умови для реалізації спілкування за допомогою мовлення й малюнка. Обдаровані діти із задоволенням малювали і розповідали за змістом свого малюнка.

Для розвитку уяви й образного мислення з дітьми ми проводили спеціально орієнтовані вправи (вправи на домальовування). Вони сприяють активізації у дітей пізнавального інтересу, розвитку у них репродуктивної уяви. Домальовувати можна не тільки форми, але й букви. Метод оживлення букв не менш цікавий дітям. Малюкам пропонується оживити букву, яку вони вивчають. Окрім оживлення, дітям пропонується розповісти про свій малюнок. Завдання ускладнювались від заняття до заняття. На перших заняттях (№ 1–2) пропонували прикрасити букву (крапочками, рисочками), потім (з третього і далі) – оживити. З восьмого заняття пропонували створити сюжет.

Наприклад, Єва К. оживила букви «Ж» і «ж». Вона домальовувала до них деталі – і вийшов малюнок, про який вона придумала історію: це жучки з країни рожевих жучків. У них там усе рожеве: замки рожеві, їжа рожева, іграшки рожеві. Мама кричить, тому що у неї пропали всі рожеві коштовності, а синок – тому що пропали його найкращі рожеві іграшки. Треба знайти іграшки і коштовності, які десь сховані на малюнку.

Ліза П. перетворила літеру «Ж» в жуків: «Вони всі гарненькі – мама і донька, яка гарно себе поводи́ла. А одного разу вона наробила поганих справ, і мама поставила її до кутка. Потім вона пробачилась, і мама її пожаліла».

Букву «Є» Ліза П. перетворила на двох принцес-сестричок: старшу і молодшу. У них по квіточці, які вони хочуть подарувати своїй мамі, щоб вона була щаслива.

З дітьми використовуємо і метод дороблення. Причому використовувати можна різні матеріали і діяльність. Дитині пропонували шаблон букви. А завданням було її прикрашання методом аплікації з готових форм або тих, що дитина вирізуватиме з паперу. На наших заняттях ми посипали букви насінням, цукром, тертим сухим листям, стружкою з олівців, бісером та іншим декором. Також ліпили букви із

солонного тіста, пластиліну, глини. Дитині давали основу, що виготовляли дорослі, а вона доробляла решту деталей, щоб вийшла буква. Так, наприклад, діти перетворили букву «О» в kota, доклеюючи їй очі, вуса, вуха, лапи й хвіст. Перетворили букву «К» в коричне дерево, притрушуючи її корицею й прикрашаючи квітами. Букви зодягли у пляжний костюм і відправили у подорож до Єгипту на колективному проекті. Перетворили букви у Кия, Щека, Хорива та Либідь, посадили на човен та пустили по Дніпру. Діти із задоволенням прикрасили та перетворили букву свого імені в квітку, яка починається з такої-ж букви.

Часто в роботі з дітьми використовуємо прийом створення історії (казки). Наприклад, перед дітьми поставлено завдання придумати казку про букву «Ж», у якій будуть жити жаба, кажан, інжир, вуж і ніж (слова, що пишуться з буквою «Ж»). Ева К. придумала наступну казку: «Жила буква «Ж», ішла вона по полю, знайшла монетку, а тут неподалік проходила жаба, яка сказала: «Дай мені монетку, куплю тобі цукерку». Вона відповіла: «Так, добре, бери». Приходить вона додому, а там стільки добра – і цукерки, і самовар. Зраділа Жаба. Іде вона знову, знайшла монетку, а на зустріч до неї летить Кажан і говорить: «Дай мені монетку, куплю тобі карету». Дала вона, приходить додому, а там не тільки карета, а цукерки, вази, дім новий стоїть. Іде вона знову, знайшла мільйон доларів, а на зустріч до неї Вуж. І каже він: «Дай мені монетку, куплю тобі півцарства». Приходить вона додому, і не знайде свого будинку, тільки стоїть палац із чотирма слугами. А навколо палацу росло 14 кущів інжиру. Так і стала жити буква «Ж» довго й щасливо в палаці. Ось і казці кінець».

За нашою програмою з дітьми проводимо роботу зі створення експресивних ескізів на тему предметного зразка, що задавався дорослим. У цьому процесі діти перетворювали зразок. Зокрема, емоційно вживаючись у потрібний образ (спочатку переживаючи його і виражаючи своє хвилювання за допомогою моторики), вони зображують «веселу букву», «втомлену букву», «дисципліновану букву», «колючу букву», «добру букву», «сумну букву» і т. д.

Заняття з ознайомлення із знаковою системою проводилися нами в ігровій формі з групою 8–10 дітей один раз на тиждень по 30 хв. Запропоновані заняття проходили у вигляді подорожі по днях. Один день – одна буква. Кожне заняття – сюжетне й пов'язане з пригодами чи подорожами букви, що вивчається.

Структура такого заняття складалася з 8 етапів:

- Знайомство з віршем про букву.
- Розуміння вірша за схемою.
- Розфарбовування малюнка до вірша.

Музична творчість (озвучування букви, придумування пісні про букву).

Знайомство з буквою. Оживлення букви та створення сюжету.

Читання слів із новою буквою. Викладання слів за допомогою кубиків.

Мовленнєве та літературне творче завдання (придумування назв, віршів, історій, казок про букву).

Художнє творче завдання (домальовування, створення сюжетного малюнка).

Основним принципом побудови системи занять є принцип подачі матеріалу від простого до складного:

– придумування пісні про букву спочатку на улюблену мелодію (1–10 заняття), а потім поступовий перехід до самостійного придумування мелодії;

– на перших заняттях (1–2) пропонується прикрасити букву (крапочками, рисочками), потім (з третього і далі) – оживити. З восьмого заняття пропонується створення сюжету;

– схеми вірша даються готові з перших занять, на дев'ятому занятті відсутня частина малюнків, які дітям пропонується придумати і домалювати. Починаючи з двадцять другого заняття, діти самостійно малюють схему вірша;

– кількість букв у словах для читання зростає від 2–3 до 4–5;

– кількість слів зростає від двох до п'яти. Перші шість занять діти читають по два слова, з шостого заняття поступово вводиться три слова, з дванадцятого – чотири слова, а з чотирнадцятого – п'ять;

– завдання на мовленнєву творчість ускладнюються від найпростіших (пригадай тварин, що живуть у степу і в пустелі, в назві яких пишуть букву «М»), до складніших (придумай, що б сказала тобі буква «Е», якби вона ожила, придумай вірш), до найскладніших (придумай казку про букву);

– завдання для читання ускладнюються таким чином: спочатку дітям пропонують прочитати слова, які позначають картинку поряд з ними. Починаючи з 15-го заняття слова не відповідають картинкам поряд і дітям пропонується з'єднати лінією слово і відповідну картинку. На 26-му занятті завдання ускладнюється тим, що дітям пропонується самостійно домалювати одну картинку, а починаючи з 27-го заняття – по дві картинки;

– із 28-го заняття вводиться новий тип завдання, коли дітям пропонується написати слово за допомогою кубиків. Виходячи з того, що у старшому дошкільному віці у дітей спостерігається сплеск прояву змагальних мотивів, даний тип завдання пропонується проводити у вигляді змагання двох команд;

– останні два завдання кожного уроку підвищеної складності, тому пропонуються дітям за бажанням.

Прийоми фантазування, використані на заняттях:

Збільшення – зменшення: Уяви, що буква «Ц» має чарівну паличку, яка може збільшувати і зменшувати все, що ти захочеш. Що б ти хотів збільшити, а що зменшити? Уяви, що буде, якщо у букви «Ц», крім хвоста, виросте ще й довгий ніс.

Оживлення малюнку: У букви «Х» буває різний настрій: сміється, плаче, сердиться, соромиться. Уяви її такою різною і допоможи Олівцю-малювцю домалювати.

Перетворення людини в будь-який об'єкт: Олівець-малювець знову хоче пограти в гру «Хто Я?». Уяви себе буквою з алфавіту. Стань так, щоб бути схожим на цю букву. За допомогою рук, ніг, рухів покажи її, а інші діти нехай здогадаються (найголовніше в цьому прийомі – виховання емпатії – вміння перевтілюватися в інший образ і по-іншому дивитися на світ).

Перевтілення людини у транспорт: «Іду я вулицею міста Київ, я – веселий автобус. Раптом у мене відвалилося колесо. Я попросив букву «О» допомоги, на що вона відповіла...».

Складання історій: придумай історію про букву «Б» та інші букви, які ти знаєш. Почни словами «Жила-була буква «Б»...

Придумування казки з незвичайними персонажами: придумай казку про букву «Щ», в якій будуть жити лящ, плащ та ящірка.

Придумування пісні: заспівай пісеньку про букву «Ю» на придуману мелодію.

Створення плану власного міста: познач буквами на плані міста різні будівлі (Банк – буква «Б», Супермаркет – буква «С» і т. д.). Поясни свій вибір і розкажи про своє місто.

Створення римовок із запропонованих слів: придумай вірші зі словами, які пишуться з буквою «Ш»: каша – наша, миша – криша, Міша – тиша, Маша – Саша.

Створення сюжету з окремих знаків: домалюй букви так, щоб вийшла чарівна галявина.

Антропоморфізм – уподіблення людині, наділення людськими якостями (мова, мислення, здатність відчувати тощо) будь-яких об'єктів живих і неживих (придумай, що б сказала тобі буква «Е», якби вона ожила).

Надання неживим об'єктам здатностей і якостей живих істот (рухатися, думати, дихати, рости, посміхатись): прикрась букви колючками і перетвори їх на кактус у пустелі.

Надання неживим об'єктам незвичайних здатностей: Уяви, що буква «Ф» втекла з абетки. Що скажуть на це інші букви?

Прискорення й уповільнення подій: уяви, що б сказала буква «Н», якби зустріла Червону шапочку?

Прискорення й уповільнення часу: уяви, що буква «І» має пристрій, що може повторювати події з життя. Що б ти хотів прожити ще раз?

Машина часу: Допоможи Олівцю-малювцю придумати і намалювати машину часу, на якій буква «Й» відправиться у майбутнє. Розкажи, що вона там побачить і почує?

Хроноклазм – це парадокс, викликаний утрочанням у попереднє життя: Уяви, що буква «Х» потрапила у минуле і щось змінила, повернулася на Землю, а там все по-іншому. Придумай і розкажи свою історію.

Чарівне виконання особистих бажань і матеріалізація думок: уяви, що м'який знак став чарівником. Що б ти у нього попросив?

Наведемо приклади відповідей дітей. Так, на завдання щось збільшити, або зменшити за допомогою чарівної палички букви «Ц», діти запропонували збільшити землю, щоб усім вистачило місця; дитячий садок, щоб більше було дітей і іграшок; дерева, щоб більше було тіні. Зменшити запропонували хвороби та землетруси.

На завдання попросити у букви допомоги, діти придумали цікаві проблемні ситуації. Єва К.: у міліцейської машини зламалася сирена, я попросила букву «П» перетворитися в сирену і допомогти міліціонерам. Саша Є.: у мого будинку зламався дах, і я попросив букву «Л» відремонтувати її, вона перетворилася на дах. Ліза П.: Одного разу я пішла до цирку. Але моє місце було так далеко, що я нічого не бачила. Тоді я попросила букву «В» перетворитися у бінокль і допомогти мені роздивитися звірів і клоунів.

Використання мультисенсорного підходу у навчанні, включаючи всі чутливі канали сприйняття: слух, зір, дотик, нюх і смак, сприяло кращому засвоєнню інформації дітьми, забезпечило багатоканальність надходження інформації і в той же час цілісність її сприймання. Так, наприклад, під час

ознайомлення з буквою «К», розповідаємо дітям про такі рослини, як кориця і какао. Даємо можливість не тільки побачити малюнки, понюхати, але й відчути на дотик. Використали аудіозапис шуму листя на деревах. Причому надали можливість порівняти кору кориці та порошок, тертий з кори. За бажанням діти могли відчути на смак особливості тієї чи іншої рослини. Пов'язали з досвідом дітей (для більшості з них було відкриттям побачити як виглядає какао, напій з якого вони п'ють на полуденок у садочку, або з якого виготовляють шоколад). Надалі пов'язуємо назву рослини і букву «К». Прикрашаємо зразок букви порошком какао та кориці, завітчуємо. Таким чином, буква «К» мала запах кориці, або какао. Незабутні враження дітей ще довго згадував колектив дошкільного закладу. Для продовження ознайомлення з буквами в рамках мультисенсорного підходу у навчанні, підбираємо до кожної букви алфавіту речовини та рослини нашого регіону. Наприклад, під час ознайомлення з буквою «С», розповідаємо про сосну, її властивості, користь, вчимо відчувати її запах, яка вона на дотик. Під час ознайомлення з буквою «Р», пізнаємо ромашку та її цілющі властивості, з буквою «Ц» – цибулю, з буквою «П» – перець, з буквою «М» – м'яту і т. д.

Заняття з ознайомлення із знаковою системою носять інтегрований характер. Це знайомство дітей з природою, навколишнім світом, знаком, культурою поведінки, включаючи і художню діяльність (малювання, ліплення, апплікація, змішані техніки). Творча діяльність була реалізована у різних формах організації (індивідуальні роботи, групові, колективні).

Висновки і перспективи наукових пошуків. Ознайомлення обдарованих дошкільників із знаковою системою на образній основі гармонійно поєднується з традиційною системою роботи психолога з обдарованими дошкільниками. У подальшому цей напрям діяльності практичного психолога може бути адаптований для роботи зі звичайними дітьми і реалізований у загальноосвітніх навчальних закладах.



Список використаних джерел

1. Веракса, Н. Е. Способы регуляции поведения у детей дошкольного возраста / Н. Е. Веракса, О. М. Дьяченко // Вопросы психологии. – 1996. – №3 С. 14.
2. Карабаева, І. І. Ознайомлення дітей із буквеними знаками на образній основі / І. І. Карабаева // Психологам про уяву дошкільників. – Київ : Шкільний світ, 2009. – 120 с.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу : 14.10.2016

Яценко Т. В. Психолого-педагогические аспекты ознакомления одарённых дошкольников со знаковой системой на образовательной основе.

А *Описана система работы с одарёнными дошкольниками в условиях общественных дошкольных учебных заведений. Рассказываётся об условиях создания развивающей среды, которая будет способствовать личностному росту одарённого ребёнка. Отмечена необходимость внедрения программ развития социально-эмоциональной сферы, направленности и системы ценностей, которые создают основу становления духовности личности одарённого ребёнка.*

Ключевые слова: одарённость, интегративная программа, скрининг одарённых детей, мультисенсорный подход в обучении, развивающая предметная среда, мультисенсорная среда.

Yatsenko T. V. Psychological and pedagogical aspects of gifted preschool children introduction with the sign system on the educational basis.

The system of work with gifted children in the conditions of public preschool education is described in the article. The conditions of creation of the developing environment for personality growth of a gifted child are told about. The necessity of implementation of the development of the social-emotional sphere programs and the system of values is marked. They provide a basis of becoming the spirituality of the gifted child's personality.

Key words: giftedness, integrative program, screening of the gifted children, multisensory approach in studies, developing subject environment, multisensory environment.